

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

ISSN 2219-2654

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

№1(51) 2020

Сєвєродонецьк 2020

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ
№ 1(51) 2020**

Збірник наукових праць
Засновано у 2001 році

Засновник:

**Східноукраїнський національний
університет
імені Володимира Даля**
Збірник зареєстровано
Міністерством юстиції України
**Свідцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 15358-3930P
від 05.06.09**

**THEORETICAL AND
APPLIED PROBLEMS OF
PSYCHOLOGY
№ 1(51)2020**

Collection of scientific works
It was founded in 2001

**The founder is
Volodymyr Dahl East-Ukrainian
National University**
Registered by the Ministry of
justice of Ukraine
**Registration certificate
KB № 15358-3930P dated
05.06.09**

Збірник наукових праць включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») за спеціальністю 053 Психологія. У науковому виданні можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата психологічних наук (доктора філософії, доктора наук з психології). Наказ МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

Збірник включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus

Збірник має наступний DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654>.

Номер збірника №1(51) 2020 має наступний DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2020-51-1>.

Голова редакційної колегії збірника: Завацька Н.Є., д.психол.н., проф.

Редакційна колегія збірника: Блинова О.Є., д.психол.н., проф.; Борисюк А.С., д.психол.н., проф.; Бочелюк В.Й., д.психол.н., проф.; Вержибок Г.В., к.психол.н., доц. (Білорусь); Генкова П., д.психол.н., проф. (Німеччина); Завацький В.Ю., д.психол.н.; Ковальчук З.Я., д.психол.н., проф.; Окулич-Казарин В.П., д.пед.н., проф. (Польща); Панов М.С., к.психол.н., доц.; Чавдарова В.А., д.психол.н., проф. (Болгарія); Шевяков О.В., д.психол.н., проф. (заступник голови); Щербак Т.І., к.психол.н., доц.

Відповідальний секретар: Завацький Ю.А., к.психол.н., доц.

Статті рецензовано членами редакційної колегії.

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Матеріали друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2020

© Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, 2020

ЗМІСТ

<i>Балашиов Е.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЮ САМОРЕГУЛЬОВАНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	5
<i>Бочелюк В.Й.</i> СТРУКТУРА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЙОГО РОЛЬ В ЖИТТЄЗДІЙСНЕННІ В РІЗНИХ ПЕРІОДАХ ДОРОСЛОСТІ.....	17
<i>Вавринів О.С.</i> ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕМПАТІЇ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ.....	34
<i>Вакуленко Ю.В.</i> ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСФУНКЦІЇ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.....	46
<i>Гуд Г.О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕГАТИВНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	62
<i>Дрозд Л.В.</i> КОРЕКЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЧАСОВИХ УЯВЛЕНЬ У ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	81
<i>Durkalevych I.</i> POCZUCIE SZCZEŚCIA STUDENTEK KIERUNKÓW PEDAGOGICZNYCH POLSKIEJ I UKRAIŃSKIEJ UCZELNI: BADANIE PORÓWNAWCZE.....	92
<i>Завацька Н.Є., Блинова О.Є., Попович І.С., Боярин Л.В., Піддубняк С.В.</i> ЗАСОБИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ СУЇЦИДОНЕБЕЗПЕЧНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТАХ.....	111
<i>Кетлер-Митницька Т.С., Сергеев С.Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	119
<i>Макарова І.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ФАХІВ.....	130
<i>Менжега К.В.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СПОСОБІВ ВИМІРЮВАННЯ САМООЦІНКИ В ДОРОСЛОМУ ВІЦІ.....	139

<i>Михайлишин У.Б.</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У СІМ'ЯХ ІЗ РІЗНИМИ СТИЛЯМИ ВИХОВАННЯ.....	152
<i>Панов М.С.</i>	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	168
<i>Побокіна Г.М.</i>	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА ЖИТТЄВОГО ВИБОРУ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ.....	178
<i>Ревенко С.П.</i>	
АДАПТАЦЯ ТА ПСИХОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДИКИ «ОСОБИСТІСНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ» В. УРБАНОВИЧ.....	186
<i>Сагайдак А.Н.</i>	
РАБОТА С ПАМ'ЯТЮ И ВООБРАЖЕНИЕМ В КОНТЕКСТЕ КОРРЕКЦИИ И ТЕРАПИИ ДИССОЦИАТИВНОЙ ПСИХОТРАВМЫ...200	
<i>Срібна О.В.</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ КОМПЛЕКСНОЇ ТЕРАПІЇ ПАНІЧНИХ АТАК.....	210
<i>Ткач Т.В., Доцевич Т.И.</i>	
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЛОНГИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО КОГНИТИВНЫХ ФУНКЦИЙ ЛЮДЕЙ В ПЕРИОД СТАРОСТИ.....	223
<i>Уханова А.І.</i>	
ВІДЧУЖЕНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК МОДЕРАТОР ВЗАЄМОВІДНОШЕНЬ МІЖ СТРЕСОМ ТА РИЗИКОВОЮ ПОВЕДІНКОЮ.....	238
<i>Односталко О.С., Харченко Н.М.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ЮНАКІВ, ЩО МАЮТЬ РІЗНИЙ ДОСВІД ПЕРЕЖИВАННЯ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ.....	253
<i>Щербаківа О.О.</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ АКАДЕМІЧНО ЗДІБНОГО УЧНЯ БАЗОВОЇ ШКОЛИ.....	263

**Кетлер-Митницька Т.С. (ORCID: 0000-0002-1665-4282),
Сергеев С.Г. (ORCID: 0000-0003-2762-8052)**

ОСОБЛИВОСТІ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Метою статті є теоретичне обґрунтування та емпіричне виявлення особливостей рефлексії майбутніх психологів у контексті професійного мислення та саморегуляції. Надано опис методики емпіричного дослідження особливостей рефлексії майбутніх психологів. Наведено дані щодо закладу вищої освіти та кількості магістрантів-психологів, які взяли участь у дослідженні. Охарактеризовано психодіагностичні методики, використані для вивчення особливостей рефлексії, професійного мислення та саморегуляції майбутніх психологів. У статті обґрунтовано значущість рефлексії як професійно важливої властивості майбутніх психологів, необхідної для ефективного здійснення фахової діяльності. Стисло розкриті наукові підходи до визначення характеристик рефлексії, зокрема її поняття та сутності як механізму, стану, процесу та властивості. Зазначено основні напрямки сучасних досліджень рефлексії. Розведено та охарактеризовано особистісну рефлексію та рефлексію професійної діяльності, розкрито їх специфіку у контексті видів та проблематики діяльності психолога. Проаналізовано значення рефлексії як чинника професійного мислення та здатності до саморегуляції майбутніх психологів. В результаті діагностичної роботи встановлено, що у групі опитаних майбутніх психологів найкраще розвинена здатність до регуляції, на середньому рівні – рефлексивність, недостатньо розвинене професійне мислення, зокрема – здатність до прогнозування. Виявлено характер взаємозв'язку зазначених показників шляхом застосування критерію лінійної кореляції К. Пірсона. Встановлено існування статистично достовірних взаємозв'язків між загальним рівнем рефлексивності, здатністю до прогнозування та програмуванням, що підтвердило значущість рефлексії для становлення професійного мислення та здатності до саморегуляції майбутніх психологів. На підставі отриманих даних зроблено висновок про необхідність цілеспрямованого формування рефлексії майбутніх психологів з метою стимулювання їх професійного мислення.

Ключові слова: рефлексія; рефлексивність; професійне мислення; здатність до саморегуляції; майбутні психологи.

Постановка проблеми. У контексті переорієнтації сучасної вищої освіти на позиції студентоцентризму з урахуванням потреб роботодавців у компетентних, ініціативних фахівцях, здатних ефективно працювати в умовах соціально-економічних перетворень, значно підвищилися вимоги до особистісного компоненту професійної підготовки. Одним із важливіших внутрішніх чинників особистісно-професійного становлення майбутніх фахівців Г. Баллом, І. Бехом, С. Максименком, М. Савчиним та іншими науковцями визнається рефлексія, яка зумовлює розвиток самосвідомості, самовизначення, емоційного інтелекту, саморегуляції та інших професійно важливих властивостей студентів. Особливої значущості формування рефлексії набуває у контексті підготовки майбутніх психологів, оскільки зміст професійної діяльності цих фахівців передбачає усвідомлення та аналіз власних думок, емоцій, станів та цінностей. Постійне відслідковування їх модальності та динаміки необхідне для попередження внутрішньоособистісних конфліктів, деструкцій, спроможних призвести до викривлення впливів на особистість клієнта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з великим психологічним словником, рефлексія (від англ. reflection) це розумовий процес, спрямований на усвідомлення, розуміння та аналіз власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів, станів, здібностей, характеру, стосунків тощо. Змістовно та функціонально рефлексія пов'язана із самоспостереженням, ретроспекцією, самосвідомістю (Мещеряков, Зинченко, 2009: 569). У науково-психологічній літературі рефлексію зазвичай розглядають як: механізм комунікативних процесів, внутрішньо особистісних змін тощо (перебудова власної свідомості, поведінки на основі їх переосмислення); стан (рефлексування, занурення у власні думки та переживання); процес (самоаналіз, самопізнання, самодослідження); властивість (рефлексивність, здатність до рефлексії). Усі прояви рефлексії вважаються значущими для забезпечення психічного здоров'я, життєстійкості та успішності різних видів діяльності особистості (Савченко, Александрова, Олійник, 2017: 100).

Рефлексія розглядалася науковцями у контексті:

- самосвідомості, самопізнання, самооцінювання (Гуткіна, 1983);
- кризи особистісної ідентичності, пов'язаної із свідомим прийняттям соціальних ролей та співвіднесення їх з власними принципами та поглядами, які уточнюються та коректуються у період юності; рефлексія розглядається як механізм розв'язання такої кризи, шлях осмислення власних світоглядних позицій, життєвого та професійного самовизначення (Ериксон, 1968);

- професійного мислення, зокрема його саморегуляції (Пов'якель, 2009) та розвитку за рахунок засвоєння значень та смислів теоретико-методологічних засад професійної діяльності (О. Леонтьєв, 2003);

- міжособистісного спілкування, соціальної перцепції, надання та отримання зворотного зв'язку (Степанов, Семенов, 1985) тощо.

Науковці розрізняють особистісну рефлексію та рефлексію професійної діяльності. Перша передбачає аналіз себе як суб'єкта професійної діяльності, рівня вияву у себе професійно значущих особистісних якостей. Рефлексія професійної діяльності – це усвідомлення передумов ефективної фахової діяльності, цінностей та перспектив, особливостей професійної взаємодії та позицій її суб'єктів. Більшість видів діяльності психолога потребують високого рівня розвитку рефлексії, наприклад, налагодження рефлексивної діяльності в процесі групової психотерапії та психологічного тренінгу, забезпечення рефлексивного зворотного зв'язку під час психологічного консультивання тощо (Легендзевич, Малинович, 2015: 101–103).

На думку Л. Магур, рефлексія виявляється в теоретичному пізнанні світу, аналізі особливостей власного мислення та світосприйняття, виконанні ролей як суб'єкта, так й об'єкта пізнання. Специфіка рефлексивно-перцептивних вмінь психолога, зумовлена змістом його професійної діяльності, полягає в одночасній оцінці власних індивідуально-психологічних особливостей та пізнанні особистості клієнта. Професійна рефлексія психологів побудована на системі знань про можливі причини труднощів спілкування, обґрунтовані вченими особистісні типи та риси тощо. Необхідність гнучко орієнтуватися у непередбачуваних ситуаціях, усвідомлювати зміни спонтанної поведінки клієнтів та своїх реакцій на неї, швидко реагувати на нову інформацію в форматі «тут і зараз» висуває високі вимоги до рефлексивних умінь психолога-практика, проблема формування яких під час професійної підготовки досі залишається не розв'язаною (Магур, 2014: 150–151). Н. Шевченко відзначила значення рефлексії психолога-професіонала для усвідомлення меж власної компетентності, готовності до засвоєння нового досвіду та активної співпраці з колегами (Шевченко, 2013).

На основі узагальнення наукових джерел ми дійшли висновку, що рефлексію майбутніх психологів доцільно розглядати у нерозривній єдності з такими професійно важливими властивостями, як професійне мислення та саморегуляція. Як чинник професійного мислення психологів, рефлексія (рефлексивність) забезпечує: розмірковування, розуміння причинно-наслідкового зв'язку подій, адекватне їх сприймання, оцінювання та критичне переосмислювання результатів своїх дій (Савченко, Александрова, Олійник, 2017); аналіз власної поведінки у конкретній професійній ситуації, розгляд своїх

впливів у співвідношенні з особливостями клієнта; мета мислення, тобто обмірковування особливостей своєї мисле діяльності як фахівця (Гура, 2015: 72); вдале планування та утворення цілей, точне прогнозування результатів професійної діяльності (Пов'якель, 2009: 104).

У контексті саморегуляції рефлексія майбутніх психологів забезпечує: осмислення та конкретизацію труднощів, проблемно-конфліктних ситуацій, що вимагають розв'язання (Легендзевич, Малинович, 2015); продуктивність стилів саморегуляції, зменшення часу вирішення завдання та прийняття рішення, кількості помилок при розв'язанні завдання, здатність до самокорекції (Пов'якель, 2009: 104); розгляд себе в якості об'єкта вивчення та вдосконалення, дієво-перетворювальне ставлення до себе, формулювання умовиводів, спрямованих на врегулювання перебігу власних емоцій та пізнавальних процесів (Савченко, Александрова, Олійник, 2017).

Мета статті – теоретичне обґрунтування та емпіричне виявлення особливостей рефлексії майбутніх психологів у контексті професійного мислення та саморегуляції. *Завдання:* 1) стисло розкрити наукові підходи до визначення сутності та характеристик рефлексії, її значущості для становлення професійного мислення та саморегуляції психологів; 2) емпірично виявити особливості рефлексії, професійного мислення та саморегуляції майбутніх психологів; 3) встановити характер взаємозв'язку зазначених показників.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Емпіричне дослідження особливостей рефлексії майбутніх психологів проводилося протягом 2018-2019 н.р. на базі Класичного приватного університету (м. Запоріжжя). В експерименті взяли участь 19 студентів першого курсу магістратури. В основу дослідження покладене припущення, що рефлексія майбутніх психологів пов'язана як з їх професійним мисленням, так і з саморегуляцією поведінки.

До психодіагностичного інструментарію дослідження включено три опитувальника. Метою методики визначення рівня рефлексивності А. Карпова, В. Понамарьової (Особистісна та професійна рефлексія: психологічний практикум, 2012) є вимірювання ретроспективної рефлексії діяльності, рефлексії теперішньої та майбутньої діяльності, спілкування та взаємодії з іншими людьми, загального рівня рефлексивності. Тест «Здатність до прогнозування» (Регуш, 2003) використовують для оцінки здатності до антиципації – передбачення перебігу подій на основі виявлення причинно-наслідкових зв'язків за рахунок аналітичності та глибини мислення. Методика «Стиль саморегуляції поведінки – ССП-98» (Моросанова, 2000) спрямована на діагностику регуляторних процесів та якостей (планування, моделювання, програмування,

оцінка результатів, гнучкість, самостійність), які уточнюють механізми саморегуляції діяльності психолога.

За допомогою зазначених методик емпірично виявлено особливості рефлексії, мислення та саморегуляції майбутніх психологів (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні рефлексії, мислення та саморегуляції майбутніх психологів

Показники	Рівні (%)		
	Високий	Середній	Низький
Ретроспективна рефлексія діяльності	21	53	26
Рефлексія теперішньої діяльності	5	85	10
Рефлексія майбутньої діяльності	21	79	10
Рефлексія спілкування та взаємодії з іншими людьми	16	52	32
Загальний рівень рефлексивності	16	68	16
Здатність до прогнозування	26	21	37
Планування	26	59	15
Моделювання	21	74	5
Програмування	37	63	0
Оцінка результатів	15	70	15
Гнучкість	52	48	0
Самостійність	63	37	0

Як видно з табл. 1, особливості рефлексії, мислення та саморегуляції майбутніх психологів полягають у рівнях їх прояву. Встановлено переважання середнього рівня всіх показників рефлексивності; найбільше опитаних, а саме по 21 %, виявили високий рівень за показниками «ретроспективна рефлексія діяльності» та «рефлексія майбутньої діяльності», що свідчить про спрямованість студентів на аналіз минулого досвіду з метою успішного працевлаштування. Приблизно третина майбутніх психологів (32 %) має низький рівень рефлексії спілкування та взаємодії з іншими людьми, тобто нездатна до глибокого аналізу характеру взаємостосунків з клієнтами та колегами. Викликає стурбованість переважання низького рівня такого

інтегративного показника професійного мислення, як здатність до прогнозування (37 % опитаних), що свідчить про нерозуміння причинно-наслідкових зв'язків при здійсненні фахової діяльності, неспроможність до аналізу наявних тенденцій динаміки стану клієнтів та неготовність до передбачення результатів свого професійного впливу на їх психологічне здоров'я. Разом з тим, виявлено домінування високих рівнів за такими показниками саморегуляції, як «гнучкість» (52 %) та «самостійність» (63 %), за якими жодний студент не виявив низького рівня. Це свідчить про сформованість здатності опитаних майбутніх психологів до регулятивної автономності, самостійного планування та організації навчально-професійної діяльності, готовності до її оперативної перебудови у зв'язку зі зміною значущих умов та виомог.

Характер взаємозв'язків рефлексії з професійним мисленням та саморегуляцією майбутніх психологів встановлено за рахунок обчислення коефіцієнтів кореляції за формулою К. Пірсона (рис. 1).

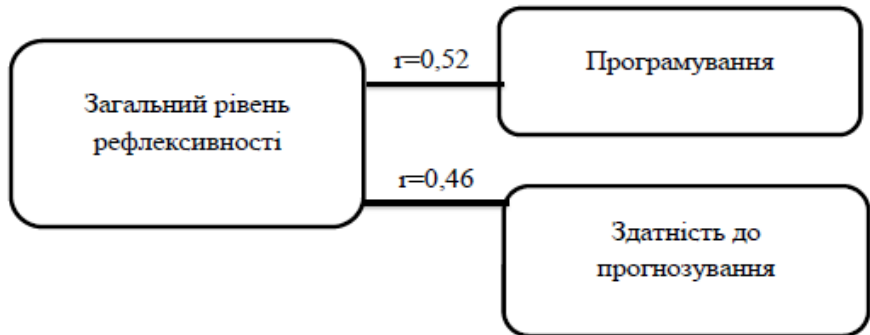

Рис. 1. Взаємозв'язок загального рівня рефлексивності, програмування та здатності до прогнозування

Як видно з рис. 1, найбільш значущий кореляційний зв'язок виявлено між показниками загального рівня рефлексивності та програмування ($r=0,50$, $p \leq 0,01$), здатності до прогнозування ($r=0,46$, $p \leq 0,01$). Це означає, що особистість, схильна до аналізу своєї діяльності і вчинків інших людей як в минулому, так в сьогоденні й майбутньому, також здатна до ретельного

обмірковування своїх дій щодо реалізації намічених цілей та до передбачення наслідків власних вчинків, володіє аналітичним, гнучким, ґрунтовним мисленням. Таким чином, результати емпіричного дослідження засвідчили існування статистично значущих кореляцій між рефлексією, здатністю до прогнозування та саморегуляції майбутніх психологів.

Висновки.

1. В результаті огляду наукових джерел виявлено, що рефлексія майбутніх психологів є професійно значущою властивістю, яка передбачає як розвиненість професійного мислення (здатність до прогнозування, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, логічність, обґрунтованість, послідовність тощо), так і сформованість саморегуляції діяльності, тобто здатність усвідомлювати свої стани, почуття, реакції та керувати ними для підвищення ефективності професійних впливів.

2. Емпірично встановлено, що у групі опитаних майбутніх психологів найкраще розвинена здатність до регуляції, на середньому рівні – рефлексивність, недостатньо розвинене професійне мислення, зокрема – здатність до прогнозування, що свідчить про необхідність його цілеспрямованого формування.

3. Кореляційний аналіз виявив, що показники рефлексії (зокрема загальний рівень рефлексивності) мають статистично значущі зв'язки з показниками професійного мислення (здатності до прогнозування) та саморегуляції (програмування). Отже, емпіричне дослідження підтвердило, що рефлексія майбутніх психологів тісно пов'язана як з особливостями їх професійного мислення (а саме – із здатністю виявляти наявні закономірності та на їх основі прогнозувати тенденцію перебігу майбутніх подій), так і з саморегуляцією дій та станів, спроможністю відстежувати та свідомо змінювати їх.

Перспектива подальших наукових розвідок полягає в експериментальній перевірці ефективності цілеспрямованого формування рефлексії майбутніх психологів для розвитку їх професійного мислення та саморегуляції.

Література

1. Большой психологический словарь Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. 4-е изд. Москва : АСТ, Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2009. 811 с.

2. Гура Т. Є. Особливості генези професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : психологічні науки.

Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. № 1. 216 с. С. 70–80.

3. Гуткина Н. И. Личностная рефлексия в подростковом возрасте: автореф. дисс. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология». Москва, 1983. 24 с.

4. Легендзевич Г. Я., Малинович Л. М. Формування рефлексивних умінь майбутніх психологів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2015. Вип. 1. С. 99–108.

5. Леонтьев А. Н. Современные проблемы обучения и психического развития. *Психология в вузе*. 2003. № 1–2. С. 232–241.

6. Личностная и профессиональная рефлексия: психологический практикум. Сост. Г. С. Пьянкова; Краснояр. гос. пед. ун-т им. В. П. Астафьева. Красноярск, 2012. 135 с.

7. Магур Л. М. Розвиток здатності до рефлексії майбутніх психологів засобами активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 45 (69). С. 150–154.

8. Моросанова В. И., Коноз Е. М. Стилевая саморегуляция поведения человека. *Вопросы психологии*. 2000. № 2. С. 118–127.

9. Пов'язкель Н. І. Стильова сфера саморегуляції в розвивальному просторі культури професійного мислення майбутнього психолога. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2009. Вип. 1. С. 100–114.

10. Ругуш Л. А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего. Санкт-Петербург : Речь, 2003. С. 291–297.

11. Савченко О. В., Александрова О. Г., Олійник Н. О. Метакогнітивний рівень організації рефлексивної активності особистості. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Психологія. 2017. Вип. 23. С. 99–108.

12. Степанов С. Ю., Семенов И. И. Психология рефлексии: проблемы, исследования. *Вопросы психологии*. 1985. № 3. С. 31–40.

13. Шевченко Н. Ф. Дослідження професійної спрямованості майбутніх психологів. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2013. № 1(5). С. 95–101.

14. Erik H. Erikson. Identity, youth and crisis. New York : W. W. Norton Company, 1968. 336 p.

References

1. *Bolshoi psikhologicheskii slovar [Great psychological dictionary]* (2009). Pod red. B.G. Meshcheriakova, V.P. Zinchenko. 4-e izd. Moskva : AST, Sankt-

Peterburg : Praim-Evroznak [in Russian].

2. Hura T.Ye. (2015). Osoblyvosti genezy profesiinoho myslennia maibutnikh psykhologiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Features of the genesis of professional thinking of future psychologists in the process of professional training]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii : psykholohichni nauky – A collection of scientific papers of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Series: psychological sciences*. Khmelnytskyi : Vydavnytstvo NADPSU, 2015, 1, 70–80 [in Ukrainian].

3. Gutkyina N.Y. (1983). *Lychnostnaia refleksyia v podrostkovom vozraste [Personal reflection in adolescence]*: avtoref. dyss. ... kand. psykol. nauk: spets. 19.00.07 «Pedahohycheskaia y vozrastnaia psykhohyia». Moskva, 24 [in Russian].

4. Lehendzeych H.Ya., Malynovych L.M. (2015). Formuvannia refleksyivnykh umin maibutnikh psykhologiv [Formation of reflexive skills of future psychologists]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnurishnykh sprav. Serii psykholohichna – Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. The series is psychological*, 1, 99–108 [in Ukrainian].

5. Leontev A.N. (2003). Sovremennye problemy obucheniiia i psikhicheskogo razvitiia [Modern problems of training and mental development]. *Psikhologiiia v vuze – Psychology at the university*, 1–2, 232–241 [in Russian].

6. *Lichnostnaia i professionalnaia refleksiiia: psikhologicheskii praktikum [Personal and professional reflection: a psychological practicum] (2012) / Sost. G.S. Piankova; Krasnoiar. gos. ped. un-t im. V.P. Astafeva. Krasnoiarsk [in Russian]*.

7. Mahur L.M. (2014). Rozvytok zdatnosti do refleksii maibutnikh psykhologiv zasobamy aktyvnoho sotsialno-psykhohichnogo piznannia (ASPP) [Development of the future psychologists' ability to reflect by means of active social and psychological cognition (ASPC)]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnogo universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 12: Psykhohichni nauky – Scientific journal of MP Dragomanov National Pedagogical University. Series 12: Psychological Sciences*. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova, 45 (69), 150–154 [in Ukrainian].

8. Morosanova V.I., Konoz E.M. (2000). Stilevaia samoregulatsiia povedeniia cheloveka [Style self-regulation of human behavior]. *Voprosy psikhologii – Psychology issues*, 2, 118–127 [in Russian].

9. Poviakel N.I. (2009). Stylova sfera samorehuliatcii v rozvyvalnomu prostori kultury profesiinoho myslennia maibutnoho psykhologa [Style sphere of self-regulation in the developmental space of the culture of future psychologist' professional thinking]. *Mizhnarodnyi naukovyi forum: sotsiologiia, psykhologiia, pedahohika, menedzhment – International scientific forum: sociology, psychology, pedagogy, management*, 1, 100–114 [in Ukrainian].

10. Regush L.A. (2003). *Psikhologiiia prognozirovaniia: uspekhi v poznanii budushchego* [Psychology of forecasting: successes in the knowledge of the future]. Sankt-Peterburg : Rech, 291–297 [in Russian].

11. Savchenko O.V., Aleksandrova O.H., Oliinyk N.O. (2017). Metakohnityvnyi riven orhanizatsii refleksyvnoi aktyvnosti osobystosti [Metacognitive level of organization of personality's reflexive activity]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii : Psykholohiia – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Psychology*, 23, 99–108 [in Ukrainian].

12. Stepanov S.Iu., Semenov I.I. (1985). Psikhologiiia refleksii: problemy, issledovaniia [Psychology of reflection: problems, research]. *Voprosy psikhologii – Psychology issues*, 3, 31–40 [in Russian].

13. Shevchenko N.F. (2013). Doslidzhennia profesiinoi spriamovanosti maibutnikh psykhologiv [Investigation of the future psychologists' professional orientation]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykholohiia» – Bulletin of the Alfred Nobel Dnipropetrovsk University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 1(5), 95–101 [in Ukrainian].

14. Erik H. Erikson. (1968). Identity, youth and crisis. New York : W. W. Norton Company [in English].

Ketler-Mytnytska T., Sergeev S.

FEATURES OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' REFLECTION

*The purpose of the article is to provide theoretical substantiation and empirical identification of future psychologists' reflection features in the context of professional thinking and self-regulation. **Methods.** The description of the empirical study of reflection features of future psychologists is given. The data on the institution of higher education and the number of undergraduate psychologists participated in the study are given. Psychodiagnostic techniques used to study the features of future psychologists' reflection, professional thinking and self-regulation are characterized. **Results.** The article substantiates the importance of reflection as a professionally important property of future psychologists, necessary for the effective implementation of professional activity. Scientific approaches to defining the characteristics of reflection, in particular its concept and essence as a mechanism, state, process and property, are briefly revealed. The main directions of modern research of reflection are stated. Personal reflection and reflection of professional activity are differentiated and characterized, their specificity is revealed in the context of types and problems of psychologist's activity. The importance of reflection as a factor of future psychologists' professional thinking and ability to self-regulate is analyzed. As a result of the diagnostic work, it was found that the group of interviewed future psychologists had the best developed ability to regulate, at the average level -*

*reflexivity, poorly developed professional thinking, in particular - the ability to predict. The nature of the correlation of these indicators was revealed by applying K. Pearson's linear correlation criterion. A statistically significant relationship was established between common level of reflectivity, prediction and programming ability, which confirmed the importance of reflection for the development of future psychologists' professional thinking and the ability to self-regulate. **Conclusions.** On the basis of the obtained data, it is concluded that purposeful formation of future psychologists' reflection to stimulate their professional thinking is appropriate.*

Keywords: *reflection; reflexivity; professional thinking; ability to self-regulate; future psychologists.*

Кетлер-Митницька Тетяна Сергіївна – старший викладач кафедри природничо-наукових дисциплін комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Сергєєв Сергій Геннадійович – кандидат фізико-математичних наук, старший викладач кафедри природничо-наукових дисциплін комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

№ 1 (51) 2020

Відповідальний секретар випуску

Ю.А. Завацький

Підписано до друку 31.01.2020 р.

Видавництво Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

Формат 70x108¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.

Умов. друк. арк. 21,5. Обл. вид. арк. 22,7.

Наклад 300 прим. Вид. № . Замов. № . Ціна вільна.